

ULUSLARARASI BAKALORYA PROGRAMI

TÜRKÇE A DERSİ UZUN TEZİ

“Ötekinin Gözünden Bakmak”

Sözcük Sayısı: 3869

Kategori: Kategori 1

Araştırma Sorusu: Oktay Rifat'ın *Bir Kadının Penceresinden* adlı romanında evli bir çiftin hayat görüşündeki farklılıkların evlilikleri üzerindeki etkisi yazar tarafından nasıl ele alınmıştır?

Mayıs 2024

İÇİNDEKİLER

1. GİRİŞ.....	3
2. GELİŞME.....	5
2.1. EV UZAMININ FİGÜRLERİN BAKIŞ AÇISINDAN ALGILANIŞI VE ZAMAN ZİNCİRİNİN KIRILIŞI.....	5
2.2. TOPLUMSAL CİNSİYET ALGISI: “KADINLIK” VE “ERKEKLİK”.....	8
2.3. EVLİLİK DOYUMU VE BENLİK SAYGISI.....	12
2.4. EVLİLİKTE DOYUMSUZLUK, ÖZGÜRLEŞME DENEMELERİ VE EVLİLİK ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ.....	155
3. SONUÇ	17
4. KAYNAKÇA	19

1. GİRİŞ

Toplumun değişkenlik gösteren sosyal tabakalarında yetişen ve bakış açıları, eğitim, kültür seviyeleri farklı olan bireyler evlilik bağıyla ortak yaşam alanında buluşabilmektedir. Bireylerin karşılıklı saygısı ve görüş farklılıklarını kabul ediş ile çözümlenebilecek durumlar eşler arasındaki sarkastik tutumla evlilik odağında çatışma ögesini doğurabilir. Patriarkal toplumlarda bu çatışma erkek hegemonyasında kadın üzerinde yazısız normlarla bir dayatma unsuru oluşturmaktadır. Oktay Rifat'ın *Bir Kadının Penceresinden* romanı, roman yapı öğeleri göz önünde bulundurulduğunda işlevsel olarak yetmişler Türkiye'sinde 1975 yılı ve İstanbul uzamında daha dar uzamda ise Çengelköy tepelerinde bulunan yoksul mahallelerde bir olay örgüsü oluşturmaktadır. Romanın ana figürü olan Filiz; yirmi sekiz yaşında, Bedri ile evli ve üç çocuklu bir kadındır. Filiz, mutsuz bir kadındır. Evliliğinin ve evliliği dolayısıyla sürdürdüğü yaşamının, kendisini her yerden kuşattığını ve bunalttığını düşünmekte ve “kadın” olduğunu hissedememenin eksikliği ile yaşamına devam etmeye çalışmaktadır.

Oktay Rifat'ın bu yapıtı; Türk edebiyatında romanlara ve hikâyelere sıklıkla konu edilen “Türk aile yapısı”, olay örgüsünü şekillendiren ve yerellik unsuru temelinde ele alınan kültürel öğelere ilişkin alışlagelmiş örneklerden farklılık göstermektedir. Bu bağlamda romanda; aynı evde yaşayan dede, nine, teyze, amca vb. gibi aile büyüklerinin ilişkilerine ve çatışmalarına yer verilmemekte ve bilakis dönemin tarihsel sürecinin işe koşulması ile 12 Mart Dönemi'nin siyasi ortamına endeksli olarak komşular, mahalle esnafı ve iş arkadaşları ile ilişkiler ve eşlerin birbirlerini ve evliliklerini algılamaları ve değerlendirmeleri üzerinden, Türk edebiyatında okuyucular için yeni bir bakış açısı ortaya konulmaktadır.

Yapıt, ayrıca az gelişmiş, eğitim ve gelir düzeyi düşük, siyasi çatışmaların yaşandığı ve hem Batılı olunmaya çalışılan hem de muhafazakârlığın korunmaya çalışıldığı bir toplumu ve 1970’li yılların Türkiye’sini ortaya koymaktadır. Bu doğrultuda yapıtta; giyim kuşamdan alışverişe, sanattan bilime ve siyasete dek uzanan geniş bir yelpazede, en başından itibaren az gelişmişliğe ve az gelişmişliğin hem İstanbul’a hem de karakterlere sinmesine odaklanıldığı görülmektedir. Neticesinde de yazar, bu yaklaşımıyla hem genel anlamda toplumu hem de özel anlamda İstanbul’u alt ve üst yapıları ve kültürel izleri ile birlikte değerlendirmekte ve ortaya koymaktadır.

Tez kapsamında da bu doğrultuda; yapıttan yola çıkılarak, evli bir çiftin hayat görüşündeki farklılıkların evlilikleri üzerindeki etkisinin yazar tarafından nasıl ele alındığının incelenmesi amaçlanmaktadır.

Ulusal Tez Merkezi’nde Oktay Rifat’ın romanlarıyla ilgili çalışmalar incelendiğinde, Gülizar Güllol’un *Bilinç Akımı Açısından Oktay Rifat’ın Romanları* konulu tezinde, “bilinç akımı tekniği”ne odaklı bir şekilde, figürler arasında çıkan güç savaşından doğan çatışmanın işlendiği görülmüştür. Bu tezde, evli bir çiftin çatışan hayat görüşlerinin kadın figürünün özgürleşme arzusu ve eşini aldatmaya varan süreç işlenip aktarılacaktır. Figürlerin perspektifi, ev uzamının figürlerin gözünden algılanışı ve zaman zincirinin kırılışı, toplumsal cinsiyet algısı üzerinden kadınlık ve erkeklik, evlilik doyumu ve benlik saygısı, evlilikte doyumsuzluk, özgürleşme denemeleri ve evlilik üzerindeki etkileri başlıkları altında verilecektir.

Modernist roman tekniğiyle oluşturulan romanda yazar anlatıcının sanatsal dil kullanımı, kronolojik zaman zincirinin kırılışı, bakış açısı ve kahraman bakış açısıyla oluşturulan monologlar, bilinç akışı teknikleriyle; uzam betimlemeleri ev, İstanbul’un figürlerin gözünden yansıtılması ve sıfat kullanımlarıyla incelenecektir. Ayrıca kültür temsilleri, kadın/erkek temsilleri ve kültür, iletişim kavramının figürler üzerindeki

değişken yansıması sınıf farklılıkları, romandaki çatışma unsuruna kaynaklık eden eşler ve iletişim, iletişimsizlik öğeleriyle incelenecektir.

2. GELİŞME

2.1. EV UZAMININ FİGÜRLERİN BAKIŞ AÇISINDAN ALGILANIŞI VE ZAMAN ZİNCİRİNİN KIRILIŞI

Yapıtta az gelişmişlik; “medeniyet” ve “medeni olma” ile ilişkilendirilen tüketim araçlarına sahip olunamaması ve kent uzamına özgü değerlendirilen yaşama biçimlerine uyum sağlanamaması bağlamında ele alınmaktadır. Bu bağlamın ortaya konulmasına yönelik olarak romanda, bir akşam Bedri’nin entelektüel arkadaşlarıyla evde yaptığı sohbetine konu ettiği az gelişmişlik ve kent yaşamı arasındaki ilişki aşağıda verildiği şekilde ortaya konulmaktadır:

Romancılar, ozanlar, tiyatrocular vardı aralarında. Yine böyle içilen, konuşulan, sigara dumanından göz gözü görmez olduğu bir akşam Filiz, oturdukları bodrum katının az güneş gördüğünü söyleyecek olmuş, lafın arkası alınamamıştı. Gözlüklü biri: “Biz daha göçebelikten kurtulmuş sayılmayız. Bize kentlerde yaşayan bir toplum gözüyle bakılamaz.” demişti. “Köydeki evin çadırdan farkı ne?” demişti, karşıda oturan uzun saçlısı: “Biri bez, biri kerpiç. Bir gereç farkı sadece “Topkapı Sarayı’na bakın.” demişti başka biri: “Bir yapı bütünlüğü var mı? Birer ikişer gözlü köşkler, kerpiçleştirilmiş sultan çadırları.”... Bedri; lakırdıya karışmış... “Ev bir alettir.” demişti. ‘Biz bugün, bu modern aleti kullanacak aşamada değiliz. (Rifat, 2023, s.18).

Söz konusu bu belirlemeler ile yapıtta; Filiz’in daha iyi hayat koşullarına sahip bir ev arzulaması ve Bedri’nin evi bir “alet” olarak değerlendirmesi, iki figürün hayat görüşleri ve yaşamı algıma biçimleri arasındaki farklılığı bariz bir şekilde göstermektedir. Zira Filiz için ev hem kendisinin hem de çocuklarının günün büyük bir bölümünü geçirdikleri önemli bir uzam olma niteliği taşımaktadır. Dolayısıyla Filiz; yaşamını kurduğu bu uzamın güneş gören, geniş ve ferah bir ev olmasını istemekte ve hatta bu nitelikteki evlere imrenmektedir. Genel olarak zaten hayatının gönlüne göre olmadığını düşünen Filiz; evi

gibi eşyalarını da beğenmemekte ve bilakis eşyalarını, bir oyun sahnesine benzemektedir: “Tam bir verimle katılmazlar yaşama.” (s.23).

Belirtilen bu hususlara endeksli olarak yapıtta; evin, geçmişle şimdikiyi birleştiren zaman ve uzam öğelerinin yaratısına katkıda bulunan bir “ara form” olarak ele alındığı görülmektedir. Zira Filiz’in odasında ve mutfakta geçirdiği zamanlarda; “şimdi” ve “geçmiş” ile ilgili duygular, düşünceler ve izlenimler belirlenmektedir. Bu doğrultuda Filiz, sıklıkla geçmişini düşünmekte ve şimdiki yaşamı ile eski yaşamı arasında bağ kurmaktadır. Filiz’in geçmişini hatırladığı dönemlerde, “penceresi” geçmişine açılmakta ve denizle bağlantılı yerleri düşünerek, “şimdi” ile “geçmiş” arasında denizde olan döngü gibi bir gel git ilişkisi kurmaktadır:

Üsküdar İskelesi bütün ayrıntılarıyla gözünün önünde. Derken Üsküdar İskelesi ile ilgili anılar. Babasının eski günleri anlatışı. “Burada bir muhallebici vardı.” diye gösterdiği yer. Eli parmaklıkta Bedri’yi bekleyişi. Hepsi, her şey bir arada. Vapurlar, vapurlar! Beşiktaş’ta hep birlikte çay içtikleri kahve.” (s.38).

Filiz “şimdi” ve “geçmiş” karşılaştırmasını, kocası sayesinde sahip olduğunu düşündüğü imkânlar üzerinden de yapmaktadır:

Doğru dürüst bir aile içinde büyümedim ben. Elbise dolabı yoktu benim büyüdüğüm evde; sandık vardı, yüklük vardı. Havagazı yoktu, maltız vardı. Yeşil sabunla bulaşık yıkardık biz, kalaysız bakır tencerede. Bu bulaşık tozları sonradan çıktı. (s.13).

Filiz her bunaldığında ve eve sığamadığında; ruhunu İstanbul Boğazı ile özdeşleştirmekte ve kendisi nasılsa ya da nasıl olmak istiyorsa, İstanbul Boğazı’nı zihninde öyle canlandırmakta ve o an nasıl olduğunu düşünmektedir:

Kim bilir, nasıldır oraları bu saatte! (...) Haliç ve çürük yosun kokusu. Sabahçı kahvelerinde sabahı bulmak için uyuklayan garipler, yolsuzlar ve işsizler gibi, bir gözü açık uyuyan İstanbul’un gittikçe hafifleyen, ama hiç durmayan gürültüsü. (s.20).

Yazar, Cumhuriyet Dönemi öncesinde ve Cumhuriyet Dönemi’yle birlikte hem Türk edebiyatına hem de Batı edebiyatına defalarca kaynaklık eden İstanbul şehrinden manzaralar ile betimleyici bir anlatım biçimi ile kullanmaktadır. Bu temelde şair kimliği

ile ön plana çıkan Oktay Rifat; şiirsel bir dille, romanının ana karakteri Filiz'in ağzından, karakterin kendi bakış açısıyla anlatımlarına yer vermekte böylece kahraman bakış açısı kullanmaktadır. Yazarın kahraman bakış açısını kullandığı yapıtında; etkin olarak kullandığı bilinç akışı tekniğiyle bunu sağladığı görülmektedir. Bilinç akışı tekniği; yapıt yazarının okura, roman figürlerinin ağzından çıkan sözcüklerle birlikte zihninden geçenleri, geçmiş ya da ana ait düşünceler ile beraber kurgulaması ve bazen dil bilgisel kurallara uymadan vermesi şeklinde tanımlanabilir. Bilinç akışı tekniğinde, birbiriyle bağı olmayan düşüncelere ve ifadelere yer verilmesi romanda tekniğin kullanımını güçlendirmesi bakımından önem arz eder. Dolayısıyla da bilinç akışı tekniği ile düşünceler; bir hece, bir kelime, bir kelime grubu, bir cümle ya da ses taklitleri şeklinde aktarılabilir. Çoğunlukla kopukluklar içermektedir. Bilinç akışı tekniği kavramsal olarak yaklaşıldığında kapsam bakımından da yazarın hayal evreninin zenginliğine ayna tutan çoğulcu bir zihinsel akış süreci olarak kullanılmaktadır.

Romanda Filiz'in; geçmişini, kocası Bedri'yi, çocuklarını, evini, âşık olduğu Selim'i algılayışı ve kendisini bu bireylerin etrafında nasıl konumlandığı ise zaman ve mekândan bağımsız olarak anlatılmaktadır. Yapıt, yazınsal tercihler bağlamında değerlendirildiğinde ise; Oktay Rifat'ın daha çok modernist bir tarza sahip olduğu ve insan ilişkilerini ve gündelik hayatı derinlemesine ele aldığı görülmektedir. Bununla birlikte yazar; dil açısından sade, içsel ve duygusal hareket etmekte ve Çağdaş Türkçeyi kullanmak doğrultusunda duygu ve düşüncelerini ortaya koymaktadır. Oktay Rifat'ın sözlerindeki özgünlük ve lirizm, yapıtlarına karakteristik bir özellik katmaktadır.

2.2. TOPLUMSAL CİNSİYET ALGISI: “KADINLIK” VE “ERKEKLİK”

Kültür hem insan tarafından üretilen hem de insanı etkileyen bir yapıyı ifade etmektedir. Bu bağlamda “kadınlık” ve “erkeklik” de kültürel öğelerden biri olmak bakımından hem toplumsal yapı doğrultusunda şekillendirilmekte hem de bireylerin davranışlarını direkt olarak etkilemektedir. Tarihsel süreç içerisinde de bu doğrultuda; bireylerin kimliklerinin cinsiyetleri üzerinden tanımlanmasına yönelik belirlemelerin, toplumdan topluma ve zamandan zamana farklılık göstermesi söz konusudur. Buna yönelik olarak da çocukluk döneminden itibaren bireylerin içerisinde yer aldıkları kültürel yapı; cinsel kimliklerin tanımlaması üzerinde etkili olmakta ve “kadın” ve “erkek” olmaya yönelik davranışların ve yaşantıların, bu tanımlama kapsamında gerçekleştirilmesi beklenmektedir.

Oktay Rifat, romanına şu cümle ile başlamaktadır: “Uyuyamıyordum” (s.12). Tek kelimelik bir cümledir. Bu cümle Filiz’in karmaşık iç dünyasını ve uykusunu kaçıracak denli dert sahibi olmasını ortaya koyan bir giriş cümlesidir. Bununla birlikte giriş cümlesinin devamında yer alan ve Filiz’in yaşamını ifade eden diğer cümlelerden, Filiz’in ana sorununun kocası Bedri olduğu anlaşılmaktadır: “Uyumak için düşünmeyi bırakmak, boşalmak, sonra o boşluğun içine ağır ağır kaymak gerekir... Ama nasıl? Sonra yine asıl konusuna, kocasına geçiyordu... Sevmiyordu kocasını!” (s.12-13). Romanın başlangıcında, Filiz’in iç dünyasını ve içerisinde yer aldığı yaşamı ortaya koyan cümlelere art arda yer verilmektedir: “Kocasını da onu sevmiyordu.” ya da “Eksik görüyor, bunu da yüzüne vuruyordu.” (s.13). Romanda söz konusu edilen cümleler ile bu doğrultuda; Filiz’in, kocasının ilgisizliğinden uykuları kaçan bir ev kadını, bir anne olarak betimlendiği görülmektedir.

Toplumda atfedilen cinsiyet rolleri, kültürel yapının ve toplumun özelliklerine bağlı olarak değişen ve kadın/erkek olarak temsil edilmeyi sağlayan yaşam bilimsel özellikler kapsamında biçimlendirilen davranışlar, sorumluluklar ve görevler birliğini anlatmaktadır.

Masanın başındaydı Bedri, Filiz öbür başında, biraz yanda, kıyıda. Nedense hiçbir zaman, tam bir rahatlıkla geçip kurulamazdı masanın başına. Belki iş gördüğü için, belki ailenin geçimine işgücüyü kattığından fazlasını verememekten, belki çocukluğundan, geçmişinden. (s.25).

Romanının ana figürü Filiz; Oktay Rifat'ın söylemiyle “az gelişmiş toplumun değer yargıları ile uyumlu” olarak annelik ve erkeğine hizmet etmek dışında, eğitimsiz ve ekonomik anlamda çaresiz olması dolayısıyla özgürlüğünü ve dolayısıyla da 1970'lerin Türkiye'sinde benlik değerlerini yitiren kadını temsil etmektedir. “Kadın” imgesinin karşıt kutbunda ise, ezici güç olarak konumlandırılan ve “erkek” imgesini temsil eden Bedri yer almaktadır. Bu bağlamda Bedri; ezici güce sahip olmak dolayısıyla, Filiz'in hayata yönelik bakış açısını şekillendirmeye çalışan ve hatta Filiz'i direkt olarak hayat algısına göre yaşamak zorunda bırakan başat unsur konumundadır. Neticesinde de Filiz'in dünyası ve hayata bakışı, kocası ve çocuklarıyla sınırlandırılmış durumdadır.

Romanda “kadın” figür olarak yaratılan Filiz; “kadın” olması sadece biyolojik cinsiyetini temsil etmesine karşın, salt “kadın” olması dolayısıyla siyasi ve kültürel etkilerle şekillendirilmeye çalışılmakta ve kendisinden, biyolojik cinsiyetinin öngördüğü toplumsal cinsiyet rolleri ve toplum tarafından bu rollere eklenen/eklemlenen sorunlarla tek başına mücadele etmesi beklenmektedir. Oktay Rifat, yapıtında; dar bir çevreye ve kadın merkezli bakış açısına odaklı olarak, az gelişmiş toplumların günlük yaşamından kesitler sunmayı amaçladığını ifade etmektedir. Bu anlayışla yazar yapıtında, 1980 sonrasında kadın yazarların gözüyle toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında kadınların anlatıldığı romanlardan farklı olarak, erkek yazar olarak “kadın olma” ve “kadınlık” sorunlarını 1970'li yılların Türkiye'sini, kadın ve erkeğe yüklenen rolleri anlatırken,

bakış açısı ve temsil kavramı eşliğinde toplumsal koşulları da göz önünde bulundurarak değerlendirmektedir.

Yapıtta, “erkek olmak” ve “kadın olmak”; “hükmeden sınıf” ve “boyun eğen sınıf” arasında söz konusu olan sınıf çatışması ve mücadelesi anlayışıyla değil, bilakis kadın ve erkek rollerinin toplumsal yaşamdaki karşılıkları temelinde ve somutlaştırılarak yani kimlik ögesi de ön plana çıkarılarak değerlendirilmektedir. Dolayısıyla romanın ana figürü Filiz, eğitimsiz bir ev kadını ve kocası Bedri, ailenin geçimini tek başına sağlayan ve gece eğlencelerinden uzak duramayan erkeği temsil etmektedir. Bu anlayışla da yazar, Filiz ile Bedri arasındaki ilişkiyi; salt karı-koca ilişkisi olarak değil, bilakis karı/koca ilişkisi üzerinden inşa edilen kadın/erkek ilişkisi bağlamında ve toplumsal sorumluluk anlayışıyla ele almaktadır. Hatta yazar yapıtında; kadın-erkek ilişkisi bağlamında gerçekçi belirlemelerde ve değerlendirmelerde bulunabilmek ve olayların sadece görünen yönünü ortaya koymak amacıyla, Filiz figürünü ya da kadın figürün dışına taşmamayı ve yorumu okuyuculara bırakmayı tercih ederek kurgu iskeletini oluşturmaktadır.

Romanının kadın figürü Filiz üzerinden romanın yapı öğelerinden biri olan zaman kavramıyla aşamalık ilişkisi bağlamında; evliliği, olayları bilinçli olarak algıladığı yaş ve çocuklarının o dönemdeki yaşları üzerinden işlevsellik kazandırılarak verilmiştir. Yazar tarafından bunlar: Çocuk denilebilecek bir yaşta evlendirilmesi, olay örüntüsünün ortaya konulduğu dönem itibariyle yirmi sekiz yaşında, Bedri ile evliliğinin on ikinci yılında ve en büyük çocuğu on bir yaşında olmak üzere, üç çocuk annesi bir kadın olarak betimlenmesiyle okuyucuya aktarılmıştır. Bedri ise; Filiz ile evliliğinin başından itibaren “erkek” olmanın beraberinde getirdiği toplumsal güç ile birlikte, ailenin geçimini tek başına sağlaması dolayısıyla ekonomik gücü elinde bulundurmakta ve bu doğrultuda Filiz’i, kendisinden çok daha aşağı bir sınıfta konumlandırmaktadır. Yazar, Bedri figürü üzerinden ekonomik gücün eril anlayışa verdiği üstünlüğü aktarmak istemiş ve toplumsal

sınıf farkını karı-koca karakterleri üzerinden kadın-erkek çatışması ile yansıtır sınıf farkını karakterler üzerinden işlemiştir.

Filiz'in "kadın" olmak bakımından maruz kaldıkları, sadece ona özgü değildir. Yazar tarafından bu durum Filiz'in annesi ve yaşadıklarının Filiz karakteri üzerinden geriye dönüş tekniğini kullanmasıyla verilmiştir. Zira Filiz'in Fehim Paşa'nın köşkünde evlatlık olan annesi de kadınlığı, evlatlık olması ile pekiştirilmiş birisidir. Dolayısıyla Filiz mevcut eksikliklerini değerlendirirken, annesinin hayatının kendi hayatına getirdiklerine sıklıkla başvurmaktadır. Bu nedenle de Filiz; zaten besleme kızı olması dolayısıyla ne olursa olsun ve her zaman şükretmek zorunda olduğunu düşünmekte ve kocasının kendisine sağladığı havagazı, buzdolabı ve çamaşır makinesi gibi imkânları değerli addetmesi gerektiği konusunda sürekli kendisine telkinde bulunmaktadır. Ancak Bedri ile sıklıkla yaşadığı çatışmalar dolayısıyla Filiz, Bedri'yi sevmemektedir: "Sevmiyordu kocasını. Ne var ki, kocası da görünüşte onu sevmiyordu. Yalnız sevmese iyi, bastırıyordu onu sevmemekte." (s.13). Aslında Bedri'ye göre; sadece Filiz değil, hemen hemen herkes kusurludur. Kültür ögesi ön plana çıkarılmış ve bu, Doğu-Batı karşılaştırılmasının karakter üzerinden verilmesiyle işlenmiştir. Bedri'nin sözde modern fikirli oluşu ev ortamında aile içi karakter ve eş olan Filiz'e karşı davranışları ile arkadaşlarına karşı davranışları ve yansıttığı hayat görüşü üzerinden işlenmiştir. Bedri, geleneksel toplum değerlerine tümüyle karşı olduğunu sıklıkla dile getirir ve Avrupalı olamamayı sürekli eleştirir. Neticesinde de Bedri; "modern fikirli" ve büyük bir kısmı erkek olan arkadaşlarını evde sıklıkla rakı sofrasında ağırlamakta ve arkadaşları ile uzun tartışmalar yaparak geleneksel toplum değerlerine ve özde de geleneksel toplum değerleri üzerinden karısına eleştirilerini yöneltmektedir. Bedri'nin Filiz'e atfettiği görev ise zaten anlamlandıramadığı tartışmaları sadece uzaktan dinlemesi ve sofraya hizmet etmesidir.

Cinsiyet ayrımcılığı, temelde ailede başlayan bir olgu ve sorun olarak değerlendirilebilir. Çünkü ailelerde; ailede benimsenen kültürel değerlere göre kız ve erkek çocuklar farklı davranmaya, hissetmeye ve düşünmeye itilmekte ve bunun sonucunda cinsiyet ayrımcılığı ile büyümektedirler (Zeyneloğlu ve Terzioğlu, 2011). Cinsiyet ayrımcılığına/eşitsizliğine dayanarak cinsiyete dayalı iş bölümünün bulunduğu toplumlarda ve ailelerde kadınlar çoğunlukla ücretsiz aile işçisi olarak sömürülmekte ve yaptıkları işin karşılığını alamamaktadırlar. Dolayısıyla da toplumsal cinsiyete dayalı eşitsizlik, özellikle kadınlara yönelik olarak ve sadece güç kullanılarak değil, ne yazık ki kadınların da onayıyla toplumsal yaşamda varlığını sürdürmektedir. Zira toplumsal cinsiyet eşitsizliğine dayalı imtiyaz, artık kadınlar tarafından da içselleştirilmekte ve bu yönüyle de artık çok daha büyük bir sorun olarak kendisini ortaya koymaktadır (Sakallı, 2003). Yazar, Bedri karakteri ile çekirdek ailesini modernleştirme çabası içerisinde olan ancak savunduğu düşüncelerini özde kendisi içselleştiremeyen ve ailesini mutsuzluğa sürükleyen bir baba figürü çizmiştir.

2.3. EVLİLİK DOYUMU VE BENLİK SAYGISI

Evlilik; bireylerin beraber bir hayat kurma, çocuk yapma ve yetiştirme maksadıyla taraflar arasında kâğıt üzerinde yapılan bir sözleşme olarak açıklanabilir (Özgüven, 2014). Evlilik olgusu, aile olgusundan daha açık bir terim olarak değerlendirilmektedir. Evlilik; daha genel bir ifadeyle kişiler arası biyolojik, toplumsal ve ruhsal gereksinimlerin yerine getirilmesine yönelik bir ritüel olup evlilik aracılığıyla kadın ve erkek bireylerin birlikteliği, kültür ögesinde yer alan geleneksel ve yerel unsurlara uygun olarak gerçekleştirilmektedir. Bu da toplumların kendi kültürlerinde ortaya çıkan roller ve görevlerle toplumsal normlar olarak yazısız kurallar aracılığıyla belirlenmiştir. Filiz ve Bedri figürlerinde ise toplumsal normlara göre belirlenen roller, romanda davranış

şekilleriyle ve çiftin fiziksel ve ruhsal ihtiyaçlarının tatminsizliğiyle çatışma unsurunu yansıtacak biçimde okuyucuya sunulmuştur.

Bir öfke kabarıyordu içinden, öç almak geçiyordu. Çok geç artık, çok geç! Yardım etmek istedi, gerisingeri az daha sokuldu. Neden sonra içinden uyandığını duydu Bedri'nin. En ufak bir haz kıpırtısı yoktu vücudunda. Bekledi. Bu kez de bitmesi için bekledi. Sevme, sevişme denemezdi buna. (Rifat, 2023, s.20).

Yazar bu cümleleri ile sıradan bir ev kadının sıradan gibi görünen sorunlarının köküne inmiş ve Filiz figürünün öfkesini aktarmak için Filiz'in iç çözümlemesinde dolaylı anlatıma ve hakim bakış açısına yer vermiş ve iç çözümlemeyi belirteçler aracılığıyla okura aktarmıştır.

Bedri; aile değerleri, ahlaki ve geleneksel değerler kapsamında hiçbir değeri önemli görmemek ve kutsallık atfedilmemesi gerektiğini savunmak doğrultusunda, evliliğe de belirli bir kutsallık atfetmemektedir. Filiz ise; değerlendirmeleri felsefi temelli olmamakla birlikte hem aile, ahlaki ve geleneksel değerleri hem de evliliği önemli görmektedir. Ancak Bedri; kadına atfettiği değerleri, modernleşmeyi yorumlama şekli ve günlük yaşam içerisinde sıklıkla ortaya koyduğu konu ile ilgili takıntıları doğrultusunda, sıklıkla Filiz'i geçersiz kılmaya çalışmaktadır. Zira Bedri'ye göre; Filiz ne çamaşır yıkamasını ne gardırop kullanmasını ne sokağa çıkmasını ve ne de alışveriş yapmasını bilmekte ve dolayısıyla da Avrupalı kadınlar karşısında sürekli yenik duruma düşmektedir. "Bizim kadınlarımız günde on iki saat evin içinde ırgat gibi çalışır, ter döker, iki kap yemeği zor hazırlar. Oysa Avrupalı kadın, en az emekle çok iş görmesini bilir. Koşullar da elverişlidir buna. Nedenleri ortada." (s.14).

Yapıtta yer verilen aile içi ilişkiler ve sorunlar, toplumsal ilişkilerin ve sorunların bir yansıması olarak değerlendirilebilmektedir. Bu doğrultuda Filiz ile Bedri arasındaki ilişkide yaşanan sorunlar ve Bedri'nin hem modernleşmeyi anlama hem de Filiz'e dayatma biçimi, genel olarak aile içi ilişkilerin ve evlilik ilişkilerinin bir yansıması olarak

görülebilmektedir. Zira Bedri kendisine yüklediği erkeklik rolünün de etkisiyle, patriarkal bir tutum ortaya koymakta ve modernleşmeyi savunmasına karşın sadece söylem düzleminde kalmaktadır. Neticesinde de Bedri, Filiz'i eve hapsolan ve hiçleşen bir kadın konumuna düşürmektedir. Bu anlayışla da Filiz; sadece evine, çocuklarına, alışveriş yaptığı mahalle esnafına ve birkaç komşusuna endeksli bir yaşam sürdürmekte ya da sürdürmek zorunda bırakılmaktadır. Maruz kaldığı/bırakıldığı bu yaşam dolayısıyla da Filiz; sürekli evini temizlemesine ve arındırmasına karşın, özde kendisini arındıramadığından ve evliliğinde doyumunu yakalayamadığından evinin hâlâ pis göründüğünü düşünmektedir. Yazar, bu noktada insan ve eşya ilişkisi üzerinden, Filiz'in ruh hâlini tasvir etmiştir: “Çirkindi bu oda. (...) masa, sandalye, kitaplık. Oysa avuç dolusu para karşılığı alınmıştı her biri. İstanbul'da evlerin döşemesi eğreti elbiseler gibi sarkar odaların üstünden.” (s.23).

Filiz; Bedri'nin arkadaşı Selim ile tanışana dek, kendisini kuşatan olumsuz hava içerisinde yaşamını devam ettirmeye çalışmaktadır. Selim'i ilk gördüğü andan itibaren onu tanıma isteği duymaya başlar. Neticesinde de roman, Filiz ile Selim tarafından kaçamak yürütülen ilişki üzerinden devam etmektedir. Ancak bu süreçte Filiz hem bir taraftan kendisini çok kez aldatmasına Bedri'yi aldatmak dolayısıyla kendini yargılamaya hem de içten içe bir tatmin duygusu yaşamaya başlamaktadır. Filiz'in yaşadıkları; aynı zamanda kadınlığını, var oluşunu ya da olamayışını ve özgür olmasını/olamamasını sorgulamaya neden olması bakımından önem taşımaktadır. Yazar, betimleme ögesini kullanırken Bedri'nin kimliğini bulanık tutarak, okuyucunun, ana figür Filiz'e odaklanmasını amaçlamıştır.

2.4. EVLİLİKTE DOYUMSUZLUK, ÖZGÜRLEŞME DENEMELERİ VE EVLİLİK ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

İletişim ögesinin evlilik olgusu için temel gereksinimlerden biri oluşu göz önünde bulundurulduğunda, iletişim evlilik doyumunu doğrudan etkileyen bir kavramdır. Anlayışlı, empatik ve açık bir iletişim tarzı, evlilikte hoşnutluk hissinin düzeyini artırmaktadır (Çağ ve Yıldırım, 2013). Aynı zamanda, çiftler arasında yaşanan sorunların, eşlerden birinin problemlili olarak betimlenmesine sebep olmamasına ve bu sorunların bireyler arası sosyal ilişkilerden ortaya çıktığı doğrusunun kabul edilmesi anlamına gelmektedir. “Yatağın ayakucuna ilişti. Yapayalnızdı işte. Bu böylece sürüp gidiyordu. Sürüp gidecekti de. Konuşacak, dertleşecek kimsesi yoktu... Bedri evin eşliğini aşar aşmaz dut yemiş bülbüle dönüyordu.” (s.18).

Yazar, romanında; toplumsal cinsiyet rollerinin beraberinde getirdiği sorunların aşılabilmesine yönelik yapılan tercihlerin, bilakis büyük çatışmaların gündeme gelmesine neden olduğunu göstermiştir. Bu bağlamda Filiz ile Selim arasında gündeme gelen aşk da Filiz tarafından içselleştirilen toplumsal cinsiyet rollerinin beraberinde getirdiği baskının ve bu baskıdan kurtulma ve özgürleşme çabalarının bir yansıması olarak kendisini ortaya koymaktadır. Filiz; Selim ile tanışmasının ardından, yaşadığı hayatı gerçekçi bir bakış açısıyla değerlendirmeye ve ev işlerinden, Bedri'nin ve çocuklarının kendisini düşünmeden evi kirletmelerinden ve özensizliklerinden rahatsızlık duymaya başlamaktadır. Selim; Bedri ve Bedri'nin arkadaşı olan Nüvit gibi bunalımlı ve çelişkiler içeren aydın tipinden uzak bir karakter olması dolayısıyla, Filiz'in ilgisini çekmektedir. Bununla birlikte erkek olmasına karşın Selim de Filiz gibi dışlanmışlığın sıkıntılarını yaşayan bir figür olarak yaratılmıştır yazar tarafından.

Selim'in köy soylu olması, Lüleburgaz'daki köyünde karısının ve çocuğunun kendisini beklemesi ve devrimci genç karakteri temsil etmesi, Filiz'i rahatsız etmemektedir.

Selim'in bir arkadaşının ailesine ait olan Üsküdar'daki bir evde buluşurlar ve Filiz ilk kez, Selim'le birlikte edilgen hâlden sıyrılmayı deneyimler. Bununla birlikte Filiz de hâlâ erkeğini mutlu etme kaygısının hâkim olduğu görülmektedir.

Neticesinde Selim'in devreye girmesi ile Bedri'nin Filiz'e yönelik yaklaşımlarının değiştiği ve cinsel tutkusunun arttığı görülmektedir. Buna karşın Bedri, karısını kıskanan ve peşine adam takan birisidir. Ancak Filiz; evliliklerinin ilk dönemlerinde her adımını kocasına göre ayarlamakta sorun yaşamazken, bu durum süreç içerisinde kâbusa dönüşmeye başlamıştır. Zira süreç içerisinde Bedri, Filiz'i hiçleştirmeye yönelik bakış açısını ve yaklaşımlarını ortaya koyar hâle gelmiştir: "Oysa Filiz hiçti, bir hiç. 'Kadınlığım da yok!' diye yineliyordu. Güzel olduğunu söylüyorlardı. Yetmiyordu bu ona, istediği kadar güzel olsun." (s.90).

Selim'in kadına ve Filiz'e bakış açısı ise, Bedri'den çok farklıdır. Selim; bir kadının kendi tercihi olmak doğrultusunda erkeğe gelişini doğal karşıladığını düşünmekle birlikte, özde yadırgamaktadır. Dolayısıyla da bir kadının bu yöndeki davranışının, "daha çok bir yosmaya yakışacağına" inanmaktadır. (s.128).

Bedri'nin kendisini ve Selim'i takip ettirdiğine yönelik düşüncelere sahip olmaya başlayan Filiz'in durumu ile toplumsal etkilerin devreye alındığı görülmektedir. Bedri, Filiz ile Selim'in yakınlaşmaya başlamalarının ardından değişmiştir. Bu süreçte Selim; Bedri'nin ablasının yalısını soymakla suçlanmış ve ardından kendisini takip eden birisi tarafından öldürülmüştür. Aynı şekilde Nüvit'in de herkesle birlikte olduğu söylenen ve âşık olduğu kadın Gülseren dolayısıyla intihar etmesi de toplumsal cinsiyet dayatmasıyla ve erkek bakış açısıyla kadının yargılanmasını ifade eden bir başka durum olarak değerlendirilebilmektedir. Yazar, evliliğinde doyumsuzluk bulunan ve edilgen konumundan kurtulup özgürleşme denemeleri içerisinde olan bir kadının durumunun,

evliliğini olumsuz etkileyen ve çatışmaya neden olan bir duruma dönüşmesini, felsefi ve sosyolojik yaklaşımlarla okuyucuya sunmaktadır.

3. SONUÇ

Oktay Rifat'ın *Bir Kadının Penceresinden* adlı romanı, toplumsal cinsiyet rollerini farklı bir bakış açısıyla değerlendirmektedir. Bununla birlikte, romanda “kadın”, “kadınlık” ve “kadın sorunları”, kadın figüre endeksli olarak ve erkek yazar tarafından aktarılmaktadır. Bu durum; “erkek” olmanın, “kadın” olmaya yönelik sorunları değerlendirmenin önündeki bir engel olarak görülemeyeceğini göstermesi bakımından dikkat çekmektedir. Bu noktadan yola çıkarak, erkek yazarın “kadın” tarafında yer alması ile romanın kurgulanması da yapıtın özgünlüğünü pekiştiren bir husus arasında değerlendirilebilmektedir.

Yapıt, modernleşme çabası içerisinde olmasına ve hatta modern olduğunu savunmasına karşın bilakis geleneksel kodlar taşıyan Bedri örneğinde, erkek tarafından kadına yöneltilen ve kadının kendisini “eksik” addetmesine neden olan davranışlara dikkat çekmektedir. Kadın ise; evde hapsolması ve günlük yaşam içerisinde kaybolması doğrultusunda, hissettiklerini dahi doğru değerlendirmeyecek duruma getirilen bir varlık olarak resmedilmektedir. Yazarın, romanında bilinç akışı tekniğini kullanması ile de Filiz'in dar uzamlara sığdırılan yaşamının, realist unsurlarla ve gözlemci bakış açısıyla aktarılması sağlanmıştır.

Yapıtta, toplumsal cinsiyet rollerinin kadına yüklediği rollere ve sorunlara atıfta bulunulmasına yönelik olarak; kadının erkeğin gözünden ve hayata bakış açısından dünyayı görmesi ve çocuk bakımı, ev temizliği, ev ekonomisi ve alışveriş gibi görevlerle sorumlu tutulması ele alınmaktadır. Erkek ise hem kadının birkaç adım önünde

konumlandırılan hem de bilakis bu konumu hak etmekten uzak düşüncelere sahip olan bir varlık olarak; düşünceleri ve davranışları arasında uyumsuzluklarla sürekli bir iklim içerisinde yaşamını sürdürmektedir. Yazar, bireysel problemleri, toplumsal problemleri su yüzüne çıkartmak için araç olarak kullanmış bunu yaparken kadın figür ve erkek figür karşılaştırması yapmıştır. Bunu eylemler aracılığıyla aktaran yazar sadece ev işleri konusunda etken: çocuk bakımı, ev temizliğinden ibaret hayatı ile işlevselliğini yitirmiş olan Filiz'i Bedri'nin gözünden edilgen bir figür olarak çizmiştir. İç çözümleme tekniğiyle kendi benliğinde yöneldiği değişimle ise bireysel uyanıştan hareketle toplumsal uyanışı sembolize etmiştir.

Oktay Rifat'ın *Bir Kadının Penceresinden* romanında Filiz'in ezen bir koca karşısındaki var olma çabası, bireylerin çatışması ve bir kadının bunu fiziksel güç dışındaki direnmeleriyle roman bütününe yansıtılan ön ad, eylemsi ve belirteçler aracılığıyla aktarılmıştır. Sonuç olarak romanda kadının özgürleşmesi olgusu da kadının ilk kez, kendisine dayatılanların dışında ve kendi isteklerine odaklı hareket etmesi temelinde ele alınmaktadır. Ancak az gelişmiş toplumlarda “özgürlük” olgusunun da net olarak anlaşılammış olması dolayısıyla; modernleşme gibi kadın/erkek/insan özgürleşmesinin de tam olarak gerçekleşemeyeceğine vurguda bulunularak kadın figürün özgürleşmekten ziyade “özgürleşme deneyimi” boyutunda kaldığına ve bu boyutun da bilakis birçok başka çatışmayı beraberinde getirdiğine yer verilmektedir. Oktay Rifat'ın *Bir Kadının Penceresinden* adlı romanı ile temsil edilmekle birlikte, özde 1970'li yılların Türkiye'sinin sosyolojik bir perspektifini ortaya koymaktadır.

4. KAYNAKÇA

Çağ, P., & Yıldırım, İ. (2013). Evlilik doyumunu yordayan ilişkisel ve kişisel değişkenler.

Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi, 4(39), 13–23.

Karatekin, T. (2019). Fikrimin İnce Gülü romanında bilinç akışı tekniği. *Avrasya Sosyal*

ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi (ASEAD), 6(1), 215–230.

Özgüven, İ. E. (2014). *Evlilik ve Aile Terapisi*. Nobel Akademik Yayıncılık.

Rifat, O. (2023). *Bir Kadının Penceresinden*. Yapı Kredi Yayınları.

Sakallı, N. (2003). Kadınlara ve erkeklere ilişkin tutumlar ve çelişik ve duygulu

cinsiyetçilik kuramı. *Türk Psikoloji Yazıları*, 6, 11–12.

Zeyneloğlu, S. & Terzioğlu, F. (2011). Development and psychometric properties gender

roles attitude scale. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 40, 409–442.